

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

Miscellanea

En Tegnér-dikt räddad undan glömskan

Genom enskilda personers intresse och pietetsfullhet har i privata arkiv samlats en mängd handskrivet material, som ger oss värdefulla upplysningar om människors tillvaro i gångna tider. Även om en stor del av dessa privatsamlingar är genomgångna, kan man fortfarande finna dokument som hittills inte blivit beaktade. En sådan samling, den Brinkmanska, som förvaras på Trolle-Ljungby slott i Skåne, hör sannolikt till den grupp som blivit flitigast utnyttjad av forskningen och därför borde vara ganska väl kartlagd. Likväl kan man, vid en noggrann genomgång, göra nya upptäckter. Efter en sådan specialgranskning har en Tegnér-dikt, som tidigare ansetts förlorad, kommit i dagen. En redogörelse för bakgrunden till den, som kanske också kan delvis förklara varför den blivit undangömd, lämnas i det följande som en introduktion till att den i sin helhet återges.

Upptakten till den kvartssekellånga brevväxlingen mellan Esaias Tegnér och förre envoyén Carl Gustaf von Brinkman var den senares översättning till tyska av den förstnämndes dikt *Den främmande ynglingen*, en gravdikt över den unge studenten Henrik von Bildt. Brinkman sände översättningen till den avlidne ynglingens moder, en av hans många vänner från diplomattiden i Tyskland. Då skalden genom brev från fru Bildt fick vetskap härom, skrev han till Brinkman den 16 juli 1818 och bad att få, som han uttryckte det, ”se huru ett misslyckadt försök på Svenska förbättras på Tyska”.¹

Den fortsatta brevväxlingen mellan de båda kom i betydande grad att handla om litterära ting. Brinkman, själv poet med ett par diktsamlingar på tyska, publicerade i ungdomen, och ett par senare på svenska, hyste en djup beundran för Tegnér's diktargeteni och ansåg honom vara den ende svensk som kunde mäta sig med jättarna i den samtida tyska litteraturen, Goethe, Schiller, Klopstock och andra. Tegnér å sin sida fann brevväxlingen med den litterärt välbevandrade tidigare diplomaten mycket stimulerande. I ett brev den 7 april 1825 ger han ett omdöme om deras korrespondens som måste ha glatt mottagaren. Han konstaterar att den är ”den enda i Sverge som lönar mödan att inlåta sig uti.” Han hade tidvis brevväxlat med Leopold, Franzén, Geijer och Järta, men utan att nå samma personliga kontakt.²

Brinkman kom framförallt att få betydelse för Tegnér som litterär rådgivare och kritiker. Skalden sände det han skrivit till vännen för synpunkter och bedömning. Om ”Riksläsaren” – beteckningen först myntad av Bernhard von Beskow men snabbt anammad av Tegnér – hade några invändningar beträffande form eller innehåll i de alster han fått att granska, tog upphovsmannen ofta den anförda kritiken ad notam.

Det är i synnerhet som brevskrivare och ivrig samlare Brinkmans namn gått till eftervärlden. Under hans för den tiden långa levnad – han dog vid nära 84 års ålder – växte hans boksamling till över 20 000 volymer, som han testamenterade till Uppsala universitet. Han samlade också handskrifter, kopparstick och mynt. Handskrifterna kom han över genom köp, genom att tigga av bekanta, ibland till och med genom att stjäla, eftersom han var av den åsikten att de skulle bli mer pietetsfullt omhändertagna av honom än av någon annan.³

Det arkiv Brinkman med enastående aktivitet skapade, indelade han i två huvudavdelningar, som han gav beteckningarna ”v. Brinkmans Samlingar”, respektive ”v. Brinkmans Enskilta Archiv”, tillsammans omfattande bortåt 350 kapslar – cahier är den beteckning han själv använder – av varierande omfång. Allt detta material, vanligen refererat till under beteckningen ”Brinkmanska arkivet”, testamenterade han till sin vän, greven och excellensen Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, ägare till bland annat Trolle-Ljungby slott i Skåne, där arkivet nu förvaras.

Att han inte överlämnade även handskriftsamlingarna, tillsammans med böckerna, till Uppsala universitet berodde på hans ovilja att riskera att yttranden av fortfarande levande personer i brev till honom skulle bli offentliggjorda. Bland de många samtida som är representerade i hans privata brevväxling, hör Esaias Tegnér med största sannolikhet till gruppen av dem som Brinkman kände det angeläget att skydda.⁴

I den privata arkivdelen har Brinkman med stor pietetsfullhet ordnat allt han ägde av det som Tegnér skrivit. Efter skaldens död sände änkan tillbaka alla de brev av Brinkmans hand som fanns bevarade, varefter den senare upprättade en specialsamling, i vilken deras brevväxling är sorterad i tidsordning. Dikter, tal m. m. som härrör från Tegnér är samlade under beteckningen ”Tegnériana” i sex kapslar med varierande innehåll. Mycket är skrivet av skalden själv, i andra fall rör det sig om avskrifter av andra personer, främst då av Brinkmans hand. Det senare gäller för den här aktuella dikten.

De båda männen kom efterhand att även få en gemensam vänskapskrets. I denna ingick ett antal damer ur den övre societeten, bland vilka friherrinnan Martina von Schwerin, Sireköpinge, grevinnan Ulrika De Geer, Leufsta, och Hilda Wijk, husfru till kommerserådet Olof Wijk i Göteborg, intog ett speciellt rum. Alla tre har

av både Brinkman och Tegnér hyllats i dikter vid flera tillfällen. Hilda Wijk, i de båda beundrarnas brevväxling omnämnd ibland som "Den blåögda", ibland som "No 1", var inte enbart förtjust över att bli offentligt apostroferad på detta sätt. I ett brev till Tegnér våren 1843 berömmar hon Brinkmans diktsamling, *Vitterhets-Försök*, som hon nyligen fått, men säger sig ha önskat att de dikter däri, som var riktade till henne, inte skulle varit med även om, som hon tillägger, det finns fler personer som heter Hilda.⁵

Tegnér uppfattade detta yttrande som att hon undanbad sig att han offentliggjorde något som var riktat till henne. I ett senare brev till Brinkman, den 25 mars 1843⁶ uttrycker han det som att hon avtvingit honom ett löfte att inte publicera de dikter han tillägnat henne, så länge hon lever. Med hänsyn till vad som flutit ur Tegnér's penna under de närmast föregående åren kan man ha viss förståelse för Hilda Wijks reaktion. Att den sedan i viss mån också kom att drabba Brinkmans ytterst kavaljersgalanta hyllningar berodde nog också på den oro de Tegnér'ska alstren ingett henne.

Redan en liten dikt av tillfälleskaraktär, som Tegnér skrev i Hilda Wijks minnesalbum vid ett besök i Göteborg år 1838, irriterade mottagarinnan. Dikten avslutas med orden "Ja, du är lycklig du, – men stackars oss!". I brev till Brinkman den 24 december 1840, alltså medan skalden vistas på sinnessjukhus i Schleswig, säger hon: "Tegnér's 'Stackars oss' misshagade mig alltid, men blir han åter frisk och vi råkas, så anser jag mig kunna fordra något annat just tillfölje af detta 'Stackars oss'."⁷

Denna känslighet för ett till synes rätt oförargligt uttryck kan ha sin bakgrund i vad Tegnér yttrat vid privata samtal under vistelsen i Göteborg och vad han sagt i brev till henne. Efter återkomsten till Växjö skriver han den 14 september 1838 och tackar "för alla de lyckliga stunder jag tillbragt hos dig på ditt förtjusande Bokedal och i staden". I fortsättningen är ordvalet sådant att man inte kan ta miste på hans känslor, och han hoppas att de skall vara, åtminstone i någon mån, besvarade: "Det skulle göra mig bra ondt om jag för ditt hjerta verkligen ej vore mer eller annat än de fleste af dina bekanta."⁸ Fru Wijk svarade emellertid på skaldens kärleksförklaringar i ordalag som klart sade ut att hon inte var inställd på något förhållande av det slag han åsyftade. Hon var lycklig och nöjd i sina omständigheter, med sin man och sin familj.⁹

Till sommaren 1838 kan man också datera den märkliga dikten *Varningen*, vilken med små variationer tillägnades såväl Hilda Wijk som Vendela Hebbe.¹⁰ I det ovan citerade brevet till Brinkman den 24 december 1840, där hon kommenterar uttrycket "Stackars oss", säger Hilda också: "Innelyckt följer ett Poém af Tegnér, hvilket jag fick då han sist var i Götheborg". Hon anförtror Brinkman att hon dittills inte visat dikten för någon annan. Att hon sänder den till honom motiverar hon

med att hon vet att han ”värderar hvarje rad af hans hand.” Hon säger sig också vara övertygad om att han delar hennes bedömning, att den inte bör visas för någon. Att det rör sig om den nämnda dikten torde vara ställt utom allt tvivel.¹¹

En annan dikt som Tegnér tillägnat Vendela Hebbe, kanske också Emili Selldén, har man ibland menat att han även, vid något tillfälle adresserat till Hilda Wijk.¹² Detta antagande motsägs emellertid av att det dels inte finns någon version av dikten som är knuten till fru Wijks person, dels inte finns någon avskrift av den i Brinkmans Tegnériana-samling, där de övriga här nämnda dikterna till henne är samlade.

Den 13 mars 1840, tillägnade Brinkman själv Hilda Wijk en dikt, *Den Bläögda*, med underrubriken ”Till Tegnér”. Dikten är en uppmaning till skalden att stränga sin lyra och besjunga ”yngsta systemen af de Trenne, hvilkas älsklingsskald du är.”¹³ Tegnér var vid den här tiden i Stockholm och deltog i riksdagsarbetet, varför Brinkman kunde överlämna sin poetiska maning direkt till honom med en liten brevlapp, också den daterad den 13 mars 1840.¹⁴ Att denne inte nu tog fasta på vännens anmodan berodde kanske dels på att han var alltför djupt inbegripen i riksdagsstriderna, dels att den begynnande själssjukdomen redan försvagat hans andliga kraft.

Tegnér återvände till Växjö i början av sommaren, men vistelsen där blev inte lång. Det blev nu helt uppenbart att han var allvarligt sjuk. Generaldirektören för sjukvården, professor Carl Johan Ekströmer, som tillkallades, tillrådde att den sjuke fördes tillbaka till Stockholm, där möjligheterna till vård ansågs bättre. Brinkman får träffa sin vän direkt efter dennes ankomst till huvudstaden, och i två i det närmaste likalydande brev till Hilda Wijk och Martina von Schwerin, den 31 juli 1840¹⁵, berättar han om deras möte. Tegnérns tillstånd syntes honom sådant, skriver han, att det ”bör ingifva oss den önskan, att han ej mera länge måtte öfverleva detsamma.”

Vad som förvånar Brinkman är att Tegnér inte företer några yttre, kroppsliga tecken på sjukdom. Han är inte förändrad till utseendet, han har god matlust och han talar ”med samma ledighet, och i ordformerna lika sammanhängande, ja prydligt och behagligt”. Det är innehållet i hans tal som visar att han är sjuk. Han har plötsligt blivit omåttligt rik, han funderar på att köpa hela Gotland, och han har omfattande ekonomiska och politiska planer. Sin läkare, generaldirektören Ekströmer, tänker han ge en snabbkurs i grekiska, för att sedan prästvigga honom, så att han därefter skall kunna bli Sveriges nästa ärkebiskop.¹⁶

I slutet av september reste Tegnér till hospitalet i Schleswig, där han sedan kom att stanna till nästföljande vår. Under denna period var han tidvis rastlöst verksam, både med nya diktverk och med planer för utgivning av sådant som han redan författat och sådant han planerade att skriva. Kanske erinrade han sig då, vid något till-

fälle, Brinkmans flerfaldiga uppmaningar till honom att skriva en poetisk hyllning värdig Hilda. I varje fall torde den dikt som hon erhöll efter att han återkommit till Sverige åtminstone delvis ha tillkommit under vistelsen i Schleswig, som framgår av det följande.

Den 11 april 1841 skriver Hilda Wijk ett brev till Brinkman och förmedlar vad hon anser vara goda nyheter. Landshövding Wirgins fru i Göteborg har skrivit till henne och berättat att Tegnér ”åter satt foten på fädernejorden”, att han är helt återställd och att han, efter besök hos dottern Göthilda Rappe och hennes familj i Landskrona, väntas till Växjö vid påsktid, för att sedan med familjen tillbringa sommaren i Värmland. Den optimism detta bör ha ingivit de båda vännerna kom emellertid snart på skam. Några månader senare, den 15 juni 1841, skriver nämligen Anna Tegnér till Hilda Wijk, som då fortfarande befinner sig i Stockholm. Brevets inledning ger ett intryck av fullständig uppgivenhet: ”Vi äro nu uti samma oro och bekymmer som förra sommaren, och huru mycket mera sedan förhoppningarna om en fullkomlig, varaktig förbättring är oss beröfvad.” Familjen har trott blint på de försäkringar om Tegnérs fullkomliga tillfrisknande, som man fått från sjukhuset i Schleswig. Förhållandet är det motsatta. Han har ingen ro i sin själ och vill ständigt byta vistelseort.

Att bege sig till någon kurort – förmodligen hade man planerat att fara till Uddevalla eller till Gustafsberg utanför Göteborg,¹⁷ liksom några år tidigare – var inte att tänka på i denna situation. Efter redogörelsen för mannens nuvarande tillstånd tillägger hon så:

Anledningen till detta mitt sammanrafsade brev är medföljande från min man, som jag ej vågade inhibera. Poemet var redan skrifvit uti Schleswig. Jag vet att Fru Commerse-Rådinnan med sin ömma venliga granlagenhet förvarar allt som denne oss käre och redbare vännen under sin olyckliga belägenhet yttrar. – Gud hjälpe oss!

Förlåt mig detta. –¹⁸

Det poem Hilda Wijk nu fick är inte bevarat i det Wijkiska familjearkivet. I ett brev till Brinkman, den 29 september 1841, nämner hon ett ”Poëm” som hon fått från Tegnér ”kort före vår afresa ifrån Stockholm”.¹⁹ Den dikt hon här talar om bör alltså vara den som Tegnérs hustru bifogade i brevet av den 15 juni. Hilda försäkrar att ”intet menskligt öga mer än ert har sett det”, vilket tyder på att hon i varje fall på något sätt låtit Brinkman få vetskap om dess existens, medan hon var kvar i huvudstaden. Hon har varit frestad att ”offra det åt lågorna, men har återhållits af flera vackra ställen deri, som försonat mig med andra, dem jag och hvar och en måste ogilla.”

Som vanligt dröjde det inte länge, innan ett svar kom från hennes ridderlige tillbedjare i Stockholm. Den 15 oktober skriver han och betygar sina varma men yt-

terst ärbara känslor för henne. Han berömmar sig av att tillhöra det fåtal som verkligen har ”sinne nog för det heliga i själ och känslor”. Detta sinne saknar ”den oss återskänkte skalden, hvilkens poetiska hyllning Ni ej till alla delar kan gilla”. Han gläder sig över att hon inte överlämnat dikten till lågorna, men tillägger: ”ehuru Ni ej unnar mig sjelf något godt deraf.” Meningen med det förstuckna yttrandet blir alltför genomskinlig genom fortsättningen, där han liknar sig själv vid ”den ömsinta modern” i den kända berättelsen i Första Konungabokens tredje kapitel, som i tvisten om ett barn med en annan kvinna inför konung Salomo hellre avstår från barnet än låta det sönderstyckas.²⁰

Hilda uppfattade detta som en förebråelse, säger hon i sitt svar den 30 november 1841, och hon menar att han kan ha skäl därtill. Varför skulle hon tveka att visa dikten för honom? Han känner ju både henne och Tegnér och ”vet i hvad tillstånd han var då han skref det”. Hon bifogar originalet, eftersom hon har haft svårigheter att ”dechifrera åtskilliga ställen”. Vad som sedan, till slut, skedde med detta original vet vi inte, men tack vare Brinkmans nit finns alltså en avskrift bevarad i hans samling av ”Tegnériana”. Dateringen, ”1841. i Maj”, talar för att det är denna dikt Anna Tegnér bifogade i brevet den 15 juni samma år. Hennes ”Förlåt mig detta” kanske varslar om att hon före avsändandet av brevet läst dikten. I Brinkmans avskrift har den följande lydelse:

Hilda

Sköna Hilda! säg, när får jag hvila
vid ditt hjerta? – säg, när får jag ila
till den liljepark, som nämns din barm?
Ren som himlen, blott för litet varm;
Paradiset, der en vårvind rullar 5
öfver oskuldsfulla liljekullar? –
Hilda! se din bild; en stelnad tår,
silfverstjerna, som på himlen går,
Ros, som knoppas för min själ, som trängtar,
röda ros i natten, när hon längtar, 10
bleka lilja, fridens sinnebild;
en förgätmigej, en blåögd, mild!
Hvilka ögon! himlahvalfvets spegel,
när det är som renast. Svanens segel
gunga der, som gunga böljor blå 15
när de friska sommarvindar gå.
Gudaskönhet, Englavinge fallen
ner till jorden! Strålande krystallen

är ej som ditt ädla hjerta ren,
dunkelt är mot den hans sken. 20

Säg när får jag vid ditt hjerta hvila,
när får jag till Paradiset ila?
får jag kyssa dina kinder två,
dubbelhimlarna med stjernor blå,
hvari tvenne englar bo och leka, 25
föga jordiska likväl och bleka? –
Kanske aldrig! men likväl jag tror,
att du en gång måste älska, bor,
liksom aftonrodnanden deroppe,
som är himlens tår, är daggens droppe, 30
ej en glans, ett skimmer, som ej dör,
ty till jorden knappt det skimret hör. –

”Aldrig, aldrig!” fulaste af talsätt,
dödens härold, som förkunnar valrätt
endast till en graf, en graf för mig, 35
är för tröstlöst att bli sagdt af dig.
Dig, förtjuserska! hur skall jag säga?
Lycklig den, blott den, som får dig äga!

Dig jag älskar, Kärlek vill sin lön,
och det vore lätt, om blott du ville. 40
Skandinaviens gråa sångarsnille
låg då vid sin sångmö's barm, och den
är så hvit, men mera kylig, än
vintersnön. –

Nej! det skulle, kanske, gifva 45
dig en oro, icke att fördrifva,
kanske ångst, (jag tänker ej som du,)
älskade, men fördomsfulla Fru!

Jag vill ej se ett moln uppå din panna,
vill heldre lida, var det hundra år, 50
blott Du förskonas, blott din lefnad går
som bäck bland rosor i Italiens vår,
så sent som möjligt må hans bölja stanna.

Men sköna Hilda! knappast tretti år
 har du ännu; din man har nära sexti, 55
 och längesen den lycklige har växt i
 band, stjernor och miljoner, växer väl derur.
 Låt vara, att han är en stark natur,
 (syns i barnkammarn,) döden skonar ingen,
 som handlar, räknar, under stjerneringen. 60
 Då är du Enka. Lefver jag då än,
 en skrumpen bautasten, med hvita lockar
 jag friar till dig då; Om ock jag plockar
 en korg allena, vill jag bli din vän,
 i brist på bättre. Ty hvad Platonismen 65
 beträffar, jag alltjemt föraktat den,
 som judendom och sjelfva Hegelianismen,
 den är för snöpingar, och ej för män.
 Kan du ej älska gubben, sköna Hilda,
 väl, så låt vara, fast det grämer mig. 70
 Du ensamt kan min lefnads sällhet bilda,
 ty himmelrikets nyckel är hos dig.
 Som Bisp, och alltså obekant på orten,
 jag ber dig, glänta litet grand på porten,
 och släpp mig halft in. Gamle man 75
 på himlaporten klappa kan. –

Men dör du innandess, hvem vill då lefva!
 På fallet när är du Naturens Eva,
 och jag är gamle Adam, kan
 jag ej få lefva med dig, då välan, 80
 i döden låt oss hvila hos hvarann!
 Vid dina fötter låt mig hvila Hilda!
 ej mer af fördom eller tröghet skilda,
vår frälsta Ande öfver stjernor går
 och hand i hand, (med flit jag säger vår) 85
 ty sedan en gång slocknat himlaflamman
 min själ med din dock flyter slutligt samman,
 Och grafven står i Söderns gröna vår
 och sångarlagern hänger gröna hår
 ibland Granater och Orangelunder 90
 utöfver slumraren derunder
 och slumrerskan, och någon tårpil der
 begråter sångarn och hans sånggudinna,
 den älskade, den underbara qvinna,

som tog hans hjerta när hon lefde här i södern lika som i Norden. –	95
Orangen regnar sina blommor, ros, men utan taggar faller der till jorden och virkar likduk hvit och rosenröd utöfver liljehjerta, sångarglöd	100
som lefde trängtande i sångarorden. Den blonda bleka Nordens sol, med rena sinnet, fjällens hvita dotter med snö så kall som den i fjol, med himlen i sin blick. Idrotter.	105
som Englars, <u>skallar</u> (?) lefde der, se huru älskad Engeln var och är! Då gråter yngling, gråter älskarinna. – Tyst, sångarn sofver hos sin sånggudinna i broderligt, i tigande förbund,	110
i himlen ense fast på jorden skilda; den längtande här ändtlig fann sin Hilda, och far med henne mellan stjernors rund. Väck ej vår Nords Petrarka, väck ej lutan, han slumrar der hos Laura, Laura utan	115
och med – uti sin tysta lagerlund.	

 1841. i Maj

T – r.

Brinkmans svar, daterat 7 december 1841, inleds av dryga två sidor med en över-
svallande hyllning till fru Wijk. Hennes andliga och kroppsliga företräden prisas i
ordalag som ibland balanserar på gränsen till det löjliga, men hans kvinnliga korre-
spondenter var vana vid hans uttrycksätt och såg förmodligen till den goda avsikten.
Just i detta fall får man dessutom se denna inledningsfanfar som en förberedelse till
det han kommer till på brevets fjärde sida, där han, ”tackar uppriktigt för den Ert
bref vidfogade bilagan”, alltså Tegnér’s dikt. Fortsättningen skvallrar om samlaren
Brinkmans tillfredsställelse över att hon sänt honom originalet, som han lovar att
”ärligt återställa”. Den inledande panegyriken kan ha haft som bisyfte att minska
risken för att fru Wijk skulle misstolka denna hans entusiasm. I fortsättningen pre-
senterar han också vederbörliga reservationer.

Dikten är märkvärdig, säger han, ”om också ej hugnelig”. Författaren är inte
längre ”den ungdomligt förtjusande Frithiof”, och denna hans skapelse bör endast

”betraktas såsom en rörande åminnelse af en olycklig tidpunkt”. Den är ovärdig både den store skalden och den i dikten apostroferade personen. Brinkmans egen sångmö, ”visserligen blygsam och utan anspråk” vågar inte ens tänka på ”den blåögda engeln, annorlunda än knäböjande med helig vördnad och andäktiga hjertklappningar”. Han säger sig inte ännu ha ”riktigt tagit reda på alla handskriftens otydligheter”, och på flera ställen behöver han använda förstoringsglas.²¹

Slutgiltigt lyckades Brinkman tydligen inte tolka allting. Hans frågetecken efter ordet ”skallar” i rad 106 visar att han åtminstone på denna punkt givit upp försöket att nå fram till en begriplig innebörd, ett beslut som vi sentida läsare får instämma med honom i. Med en hälsning på julafton 1841²² återställer han så det lånade originalet till sin ägarinna, och därmed förlorar vi det ur sikte. Med hänsyn till hur fru Wijk uttalat sig om dikten och med tanke på hur ogärna hon över huvud taget ville bli offentligt hyllad på detta sätt, även om tongångarna var kyskare, ligger det nära till hands att tro att hon offrat den åt lågorna, som hon redan tidigare hade tänkt.

I boken om Hilda Wijk har Wrangel slagit fast att denna Tegnér's dikt ”finns ej mer” men att fragmentet *Skaldens Graf* ursprungligen kan ha ingått som en del i den.²³ Nu, med facit i hand, kan vi konstatera att han hade helt rätt i denna sin förmodan. Med undantag för några få avvikelser i interpunktion och ortografi är fragmentet identiskt likalydande med senare delen av den ursprungliga dikten. Från ordet, ”kan” i rad 79 motsvarar den, ord för ord, raderna 80–81, 84–101, 108–111 samt rad 113. I Tegnér's Samlade skrifter, utgivna av Ewert Wrangel och Fredrik Böök, är även de sista tre raderna i dikten *Hilda* medtagna i diktfragmentet. Med ledning av Brinkmans avskrift av denna, den fullständiga dikten bör följaktligen dateringen av fragmentet ändras till maj 1841, även om handskriften som ligger till grund för den tryckta versionen är utförd vid en senare tidpunkt.²⁴

En jämförelse mellan *Varningen* och *Hilda* visar på både skillnader och likheter i skaldens sätt att närma sig och tilltala dikternas adressat. I den förstnämnda talar han förebrående och aktivt argumenterande till henne. ”Alltså – ej älska vill du” är det närmast besvikna anslaget. Lugn och kall vill du gå igenom livet, inte falla, det vill säga inte ge dig hän i ett kärleksförhållande, därmed ”blind för det skönaste” i människolivet. Så pekar han på allt i hennes person som gör att hon ”om någon, är för kärlek buren”, hennes blå ögon, hennes mun, hennes hy och ”det Skönas själ, Behaget”. Du bör ”vörda ditt lufs bestämmelse”, manar han. Livets lycka är inte ett liknöjt lugn, nej den är hänryckning, ”svärmande förtjusning, en storm i hjertat”. Kärlek är inte ett brott, deklarerar han med hänvisning till vad vi lärt oss av antikens gudavärld, som han ställer högt över sin egen tid med dess ”munkmoral”.

Det är värt att notera att den som talar i *Varningen* förefaller vara mer av en utomstående betraktare och rådgivare, mindre av en part i målet. Han framträder ald-

rig i dikten som en som själv har anspråk på att bli föremål för den kärlek han uppmanar diktens mottagare att hänge sig åt. Tvärtom säger han att hon skall ha mod att älska, så att hon därmed blir "lycklig sjelf, och lyckliggör en ann". Den högsta saligheten är "att känna hur ditt trogna hjerta slår emot ett annat som dig fullt förstår, din tanke tänker, dina känslor känner." "I lycklige!", utbrister han och placerar därmed sig själv som en utanförstående iakttagare.

Fru Wijk, likaväl som skalden själv och även Brinkman, när han fick läsa dikten, var naturligtvis helt på det klara med att den som ville vara denne "en ann", som hon skulle lyckliggöra, var Esaias Tegnér själv. I dikten *Hilda* är den talande däremot klart identifierad med ett "jag" redan i första raden, och så fortsätter det genom de 116 versraderna. Längre fram betecknar han sig som "Skandinaviens grå sångarsnille", på ett annat ställe som "Bisp", båda titulaturerna tillräckliga för att avslöja honom för en utomstående läsare. Oförbehållsamt biktar han sin kärlekslängtan, samtidigt som han visar sig medveten om att möjligheten att han skall bli bönhörd är ganska osäker. Hildas skönhet målas i samma bländande färger som i den tidigare dikten. Hennes ögon är som "himlahvalfvets spegel, när det är som renast". Hennes barm liknas också vid himlen, ren fast "blott för litet varm". Den "är så hvit, men mera kylig, än vintersnön".

Förebräelsen för att vara fördomsfull och alltför sval förekommer alltså även här, men inte lika strängt uttalad som i *Varningen*. Hela dikten är präglad av en vekare, mer resignerad ton. Vad den talande önskar är förvisso helt uppenbart. Han vill vila vid den tillbeddas hjärta, vilket för honom innebär att komma till paradiset. Han vill kyssa hennes kinder, men han är medveten om att svaret på frågan "när får jag" kan bli, "aldrig!" Likväl vill han inte helt ge upp hoppet, ty han tror att hon "en gång måste älska", och då kunde kanske hans kärlekslängtan få sin lön.

Härefter följer emellertid ett moment av medkännande eftertanke som inte fanns i den tidigare dikten. Om det ginge som han önskar, skulle det kanhända kunna vålla henne oro, rentav ångest. Han är medveten om att de inte tänker lika. De rader där han säger att han inte vill se några moln på hennes panna och förklarar sig vara beredd att lida, om så i hundra år, bara hon förskonas, hör kanske till de ställen i dikten som Hilda i brevet till Brinkman talade om som vackra och som hade fått henne att tveka att bränna den.

I *Varningen* beskriver Tegnér kärlekens fullkomningsstadium som en sammansmältning av de båda älskande. De är inte längre "tvenne vänner, men tvillingsjälär gjutna hop till en, hvarandras bild, hvarandras återsken!". Ingenting i någonders existens är ensamt, allting är gemensamt, varje rörelse, varje pulsslåg. I den nya dikten till Hilda finns denna sammansmältning också med som ett slutstadium, men här sker den först efter döden. Tillbedjaren och den tillbedda skall vila tillsammans

i graven, han vid hennes fötter. Det är den kroppsliga dimensionen av deras slutliga förening. Den väsentliga sammansmältningen sker emellertid i andligt hänseende. Efter döden är de inte längre skilda ”af fördom eller tröghet”. Deras själar ”flyter slutligt samman” och blir till en ande, ”*vår* frälsta ande”, betonar han.

Det avsnitt av dikten, där Tegnér spekulerar i möjligheten att Hilda skall bli änka och att han då skall fria till henne, måste hon ha funnit ytterst förvirrande. Tanken att hennes man, i det närmaste jämnårig med skalden, skulle avlida före denne, föreföll vid denna tidpunkt närmast otrolig, allra helst som mannen var ”en stark natur”, något som bland annat ”syns i barnkammarn”. Raderna 54–76 bryter på ett avgörande sätt mot stämningen i övrigt i dikten. Det kunde ligga nära till hands att här hänvisa till sjukdomen som en förklaring, men då måste man i stället fråga sig varför dikten i övrigt knappast ger några påtagliga intryck av förvirring. Kanske får man se dessa rader som ett utslag av Tegnér’s stundtals drastiska humor. Raderna om bispen, som är ”obekant på orten” och som ber henne glänta på porten, utgör ett närmast spexartat stilbrott. Här liksom i en del andra sammanhang är man benägen att instämna i Fredrik Bööks förmodan att det ibland finns en underton av medveten humor i Tegnér’s sätt att uppträda och yttra sig även under sjukdomstiden.²⁵

Bortsett från detta avsnitt ger denna dikt snarast ett intryck av en balanserad resignation. Diktarens känslor för den tillbedda har inte försvagats, men han har funnit sig i möjligheten att de inte blir besvarade. Liksom i dikten *Den döde*, tillägnad Emili Selldén och författad då deras förbindelse var på väg att avslutas eller kända hända redan var avslutad, försäkrar han här att hans känslor skall bestå livet ut. När det gäller Hilda har han emellertid en förhoppning om en överjordisk förening efter döden, och därmed blir diktens slutackord mindre pessimistiskt. Denna avklarnat resignerade hållning kommer också till uttryck i några rader, nedskrivna på en papperslapp som blivande svärsonen Böttiger fann i det rum, där Tegnér bott under sin vistelse i Göteborg sommaren 1841. Hilda Wijk återger den i brevet till Brinkman den 29 september 1841, så lydande:

Blott en hvar, sitt öde räddar.
 Annan vishet vet jag icke af.
 Och en hvar får ligga som han bäddar
 till och med, uti sin graf.²⁶

Brinkman reagerade mycket uppskattande på dessa fyra rader i sitt svar till Hilda Wijk några veckor senare, i det ovan citerade brevet av den 15 oktober 1841. I detta vardagliga uttryck finner han ”en så viktig sanning, en så djup vishet”. Den sanning han menar att Tegnér velat uttrycka är att man inte bör söka sin ”räddning i lif och död” utifrån utan i ”sitt eget inre lif”. Så säger han sig själv ha tänkt, ända sedan

ungdomen. Nu, på sin ålderdom, är han övertygad om att ”Konsten att dö nästan uteslutande beror af Konsten att lefva”.

Det råder naturligtvis ingen tvekan om att Tegnér's litterära produktion under dessa år, i slutet av 1830- och början av 1840-talet, påverkades av hans hälso- och sinness tillstånd. Både samtiden och eftervärlden tycks emellertid ha haft svårt att avgöra i hur hög grad. Uppfattningen om vansinnet som en verksam del i den poetiska skaparprocessen var ganska allmänt omfattad i romantikens föreställningsvärld. Tegnér har själv i olika sammanhang gett uttryck för sådana tankar. Medan han fortfarande var kvar i Schleswig, skrev han till Brinkman, den 1 januari 1841 att anstaltens föreståndare, professor Jessen, har velat kurerat honom för ”galenskap, ty därför anser han poetisk Exaltation och feberyra”.²⁷

Fredrik Böök redovisar i *Levnadsteckningen* utförligt hur olika personer i samtiden uppfattade skaldens till synes motsägelsefulla agerande under sensommaren 1840. Han finner sålunda drag av vad han benämner ”poetisk skönmålning” även i vännen och kollegan Christoffer Isaac Heurlins skildring av hur han minns Tegnér's uppträdande vid denna tid, då han vistades i en mildare form av isolering på Kungsholmen. Heurlin noterar, liksom Brinkman, att Tegnér kan ena stunden vara snillrik, rentav genial, i det han säger, för att ögonblicket efteråt pretera de mest häpnadsväckande och orimliga ideer. Däremot menar Böök, med stöd av flera av varandra oberoende vittnesbörd, att professor Jessen var en skicklig läkare, som använde sig av vårdmetoder som skulle bli tillämpade först långt senare.²⁸

Tegnér var, med tanke på det ämbete han innehade och den tid han levde i, ovanligt frigjord i både tanke och tal, även då han var frisk. Vid flera tillfällen reagerade den nästan överdrivet belevade Brinkman kraftigt på vännens agerande, framförallt då det skedde i damsällskap. Den 15 augusti 1834 skriver han till Martina von Schwerin och berättar att Tegnér tillsammans med en hovdam, Adelaide von Stedingk, skämt ut sig offentligt. De har i en improviserad tablå agerat ett älskande par med en, enligt Brinkman, alltför stark inlevelse. I ett annat, långt brev till samma adressat, den 24 januari 1837, kommenterar han utförligt och starkt kritiskt Tegnér's sätt att vara i kvinnosällskap, både i tal och i handling.²⁹ Även andra reagerade inför denna Tegnér's frigjordhet. Biskop Wingård skriver den 7 november 1838 till honom med hänvisning till hans besök i Göteborg den gångna sommaren: ”Nog är du i minne hos alla, som känna dig, och blir oförgätlig, om du mer och mer torkar dig om munnen. Bed Disa fortsätta denna reningsprocess med Hans Högvördighet.”³⁰

I brevväxlingen med akademikollegan Bernhard von Beskow förekommer ti-digt, från båda sidor, en frispråkighet som knappast väjer för någonting. I de brev Tegnér skriver till denne under vistelsen i Schleswig slår lättsinnet ut i full blom. Här presenterar han en utförlig plan för en halvårslång resa under påföljande som-

mar i Norden och på kontinenten. Han börjar med att i lätt genomskinliga ordalag utmana Beskow på "duell" om dennes svägerska, som han antyder att svågern inte bara står i släktskapsförhållande till. Så fortsätter han med att räkna upp vilka damer, "en full seralj", som skall följa med på resan. Som numro ett nämner han "Hilda, med dig till man", en antydning om att han befarar att Beskow även där är att räkna med som en rival. Bland övriga medföljande nämns också "Emili Vlf sax med sin Man, min sväger Dr Seldén". Seraljen skall, understryker han, vara gemensam och "all slags jalousi är emot Brunsdieten och strängeligen förbjuden."³¹

Utän att därför göra anspråk på att kunna prestera någon entydig uppfattning om hurdan Tegnér's mentala tillstånd var under dessa år i början av 1840-talet, eller i vad mån hans uttalanden, muntliga och skriftliga, hade sin förklaring i sjukdomen, vågar man konstatera att tankar, tendenser och attityder som kommit fram i friskt tillstånd nu återkommer, men ofta under mera lössläppta former. Det skulle kunna tolkas som att vissa spärrar, som åstadkommit en viss återhållsamhet tidigare, nu släppt och gett fritt spelrum åt förut hämmade fantasier. Samtidigt kan man med vännen Heurlin konstatera att Tegnér, även under denna period, aldrig förnekade "de ädla och kärleksrika tänkesätt, varav hans hjärta var fullt".³² Bortsett från några förvirrade inslag, som ovan påtalats, kan dikten *Hilda* i huvudsak ses som ett belägg för detta påstående.

Tegnér's hyllningsdikt till Hilda Wijk från våren 1841 vittnar om att skaldens stjärna är i dalande, på samma gång som den innehåller sådant som vi förknippar med vad han skapade, då den stod i zenit. Vi påminns här om hans benägenhet att uttrycka sig i expressiva bilder, som då han liknar sig själv vid "en skrumpen bautasten" eller framställer den blåögda Hildas kinder som "dubbelhimlarna med stjernor blå". Den redan från tidiga ungdomsdikter märkbara lättsinnigheten i rimkombinationer, även noterad av hans kritiker Brinkman, har vi exempel på i raderna 33–34, "talsätt" – "valrätt" och i raderna 108–109, "älskarinna" – "sånggudinna". Han vädrar också sitt bestående förakt för "Platonismen" och "Heglianismen", som "är för snöpingar och ej för män", och låter till yttermera visso dessa båda av honom föraktade –ismer rimma med varann.

Dikten *Hilda* kan således läsas från både psykologiska och estetiska utgångspunkter, och ur båda aspekterna är den värdefull och intressant. Vi har därför all anledning att vara tacksamma mot den nitiskt samlande Carl Gustaf von Brinkman för att han, trots att han i princip ogillade innehåll och uttryckssätt, räddat den undan glömskan.

Thaly Nilsson

NOTER

- 1 Esaias Tegnér, Samlade dikter, utgivna av Tegnér-samfundet (i fortsättningen citerade Samlade dikter), tredje delen, s. 43 f. och 279 ff.; Esaias Tegnér's brev, utgivna av Tegnér-samfundet (i fortsättningen citerade Brev) II, s. 60 f.
- 2 Brev III, s. 225.
- 3 Ett exempel på hur han gick tillväga för att utöka sina samlingar medelst den sistnämnda metoden ger Adam Lewenhaupt i sina memoarer, *En färd till minnenas värld*, Stockholm 1936, s. 214 f. Jfr även Tegnér's dikt till Brinkman den 24 februari 1841, Samlade dikter, sjunde delen, s. 187 f.
- 4 I Brinkmans privata arkiv är merparten av hans egen brevväxling indelad i två huvudgrupper, med hans egna beteckningar "v. Brinkmans Svenska Breffväxling" respektive "v. Brinkmans Utländska Breffväxling". Därutöver finns tre kapslar, innehållande hans brevväxling med furstliga personer. I fortsättningen används beteckningen Sv. Br. för hänvisning till hans svenska brevväxling.
- 5 Ewert Wrangel, *Den blåögda*, Uppsala 1908, s. 147 f.
- 6 Brev X, s. 221.
- 7 Samlade dikter, sjätte delen s. 94; Sv. Br., kapsel W 7. Samtliga brev från Hilda Wijk till Brinkman finns i denna kapsel.
- 8 Brev VIII, s. 269 ff.; Wrangel, *Den blåögda*, s. 84 f.
- 9 Wrangel, *Den blåögda*, s. 88.
- 10 Samlade dikter, sjätte delen, s. 99 f. och 255 ff.
- 11 Jfr Wrangel, *Den blåögda*, s. 80 f.
- 12 Esaias Tegnér, Samlade skrifter, utg. av Ewert Wrangel och Fredrik Böök, åttonde delen, s. 30 f. och 686 f. I fortsättningen citeras delar av denna utgåva med beteckningen WoB.
- 13 Dikten finns i handskrift i Wijkska familjearkivet, volym 5, Landsarkivet i Göteborg, och är tryckt i Brinkmans Vitterhets-Försök, 1842, del 1, s. 89 f.
- 14 Sv. Br., Tegnér's och Brinkmans brevväxling, vol. 8.
- 15 Wijkska familjearkivet, vol. 4; Sv. Br., Brinkmans brev till Martina von Schwerin, nr 2891.
- 16 Brinkmans brev till Hilda Wijk, 31 juli 1840, Wijkska familjearkivet, vol. 4.
- 17 Jfr Brev X, s. 42, brev till Anna Tegnér från maken.
- 18 Wijkska familjearkivet, vol. 4.
- 19 Hemresan från Stockholm till Göteborg skedde vid midsommartiden enligt Wrangel, *Den blåögda*, s. 120.
- 20 Wijkska familjearkivet, vol. 4.
- 21 Wijkska familjearkivet, vol. 4.
- 22 Wijkska familjearkivet, vol. 4.
- 23 Wrangel, *Den blåögda*, s. 129 f.
- 24 Jfr WoB, nionde delen, s. 184 och 633; Samlade dikter, sjunde delen, s. 256 och 430.
- 25 Fredrik Böök, Esaias Tegnér En levnadsteckning utarbetad på uppdrag av Svenska

Akademien, senare delen, Stockholm 1946, s. 342. I fortsättningen citeras denna del Levnadsteckningen.

- 26 Jfr Wrangel, *Den blåögda*, s. 137.
 27 Brev X, s. 9.
 28 Levnadsteckningen, s. 333 ff.
 29 Sv. Br., Brinkmans brev till Martina von Schwerin, nr 2227 och 2508.
 30 Wrangel, *Den blåögda*, s. 85, not 1.
 31 Brev IX, s. 314 ff.
 32 Levnadsteckningen, s. 333.

Hilda.

Sköna Hilda! säg, när för jag hvila
 vid ditt hjerta? - säg, när för jag ila
 lika den liljepark, som nämns din barm?
 Än som himlen, blott för litet varms;
 Paradiset, den en vårvind rullar
 öfver orkullsfulla liljekullar? -
 Hilda! se din bild; en stelnad tår,
 silfventjernas, som på himlen går,
 Ros, som knoggas för min själ, som trängtas,
 röda ros i näker, när hon längtas,
 lucka lilja, fideus sinnebild,
 en förtjätning, en blåögda, mild!
 Anrika ögon! himelkvalfrets spegel,
 när det är sura renast. Svansens segel
 yngre den, som yngre böjor blå
 när de friska somerwinden gå,
 Gudarkönhet, Englevinge falken

ner